

CREDINȚĂ ȘI RELIGIE. ÎN CE/CINE SE CREDE! Răspunsul lui Dostoievsky

Lect. univ. dr. pr. Damian Ghe. PĂTRAȘCU¹

Rezumat: Articolul de față vrea să ofere un răspuns la una dintre cele mai mari întrebări ale omului: în ce/cine se crede? Pentru a-și atinge scopul, autorul prezintă mai întâi condițiile în care se găsește credința în societatea contemporană, evidențind atât aspectele pozitive, cât și pe cele negative. Întrebarea la care se caută răspunsul în continuare – de ce nu se mai crede? – este situată în ambientul gândirii marelui scriitor rus Dostoievski, devenit spre sfârșitul vieții sale „ghidul spiritual al poporului rus”. Având drept sprijin o scrisoare a scriitorului rus, autorul articolului prezintă cauzele necredinței: ignoranța privitoare la „substanța” lui Cristos și îngreunarea inimii. Totuși, deși e conștient de faptul că astăzi ateismul și descreștinizarea se prezintă ca fenomene masive și arogante, Pr. D. Gh. Patrașcu accentuează că sentimentul religios și nostalgia după Evanghelie revin să atingă inimile, nu rareori cu rezultate promițătoare.

Cuvinte-cheie: credință, religie, Dostoievski, Cristos, evanghelie, necredință, ateism, indiferentism religios, îngreunarea inimii, întunericul minții.

Summary: This article wants to offer an answer to one of mans biggest questions: in what/who do we believe in? To reach his purpose the author firsts presents the conditions in which fait in today's society is found, highlighting the positive and the negative aspects. To question to which the answer is still to be found – why is not there anymore belief – is situated in the thinking surrounds of the great Russian writer Dostoevsky, who, to the end of his life, became the “spiritual guide of the Russian people”. Having as an aid the letter belonging to the Russian writer, the article's writer presents the causes of the unbelief: ignorance regarding the “substance” of Christ and the dead load of the heart. However, although he is aware of the fact that today the atheism and leaving the Christianity is a massive and arrogant phenomenon, father Gh. Patrașcu PhD., emphasises that the religious felling and the Gospel nostalgia are here to touch our hearts, and often with promising results.

Keywords: belief, religion, Dostoevsky, Christ, gospel, unbelief, atheism, religious indifferentism, dead load of the heart, mind's darkening.

¹ Institutul Teologic Romano-Catolic Franciscan – Roman (NT), email: patrascu1973@yahoo.it

Timpul nostru este unul plin de contraste. Lumini și umbre se urmăresc și se ciocnesc, deseori în ritmuri convulsive, și fac dificilă analiza situației. Pericolul maniheismului stă la pândă, sugerat de ambiguitatea condiționărilor în care omul se găsește. Ca întotdeauna în istorie, binele și răul influențează societatea și o orientează într-un sens sau altul, neavând însă niciodată o dominație definitivă. Pentru o analiză obiectivă a situației, este necesară nu numai o seninătate în judecată, ci și o capacitate de a vedea dincolo de aparențe.

Cu siguranță, aspectele pozitive, capabile să alimenteze speranța, nu lipsesc astăzi. În enciclica *Redemptoris missio* (7 decembrie 1990), Fericitul Ioan Paul al II-lea vorbește despre o progresivă convergență a popoarelor față de idealurile și valorile evanghelice și enumeră unele: refuzul violenței și al războiului, respectul față de persoana umană și drepturile acesteia, dorința de libertate, dreptate și fraternitate, tendința de depășire a rasismului, afirmarea demnității și valorizarea femeii. Pe alte fronturi se vorbește despre o redefiniție a sacrului, o răspândire a nostalgiei față de Absolutul care ia locul afirmării ateismului dintr-o anumită perioadă, destul de recentă. Și Scrisoarea Apostolică *Mottu proprio* „Porta Fidei” a Sf. Părinte Papa Benedict al XVI-lea, emisă cu ocazia anunțării *Anului Credinței*, amintește că „se întâmplă destul de des ca oamenii creștini să se preocupe mai mult de consecințele sociale, culturale și politice ale angajării lor, continuând să se gândească la credință ca o condiție evidentă a conviețuirii” (nr. 2).

Dacă aspectele pozitive nu lipsesc, cele negative sunt numeroase și îngrijorătoare. Indiferentismul, agnosticismul, ateismul, mai mult practic decât teoretic, relativismul, au cucerit largi straturi ale societății noastre. Statisticile spun că 89% (10% nu, 1% nu știu) din români se declară religioși/creștini². Să nu ne lăsăm înșelați! Cât privește credința, numai o minoritate profesază „toată” credința Bisericii. În privința incidenței credinței în propria viață, numai pentru puțini ea are o influență puternică; pentru majoritatea, importanța credinței este minoră sau chiar nulă. Pentru a sintetiza, am putea spune că suntem mai mult religioși decât credincioși.

Să ne gândim, de exemplu, la sectorul *mass-media*. Răsfoind unele ziare și privind anumite programe la televizor, mi-ar veni să spun că trăim într-o epocă postcreștină, foarte pacific secularizată. Practica religioasă trezește uimire, ca fiind ceva arhaic, în vreme ce abandonarea și negarea – sau, mai bine spus, uitarea – lui Dumnezeu nu mai interesează pe nimeni: dacă este luată în considerare, aceasta se face pentru a mai avea un *breaking news* în plus.

² Sondaj Institutul Român pentru Evaluare și Strategie (IRES), aprilie 2012.

Ați urmărit anumite programe de serviciu? În ambiente elegante, el, ea, celălalt, cealaltă cu multă candoare povestesc aventurile lor extraconjugale, ca și cum ar fi vorba despre episoade din punct de vedere moral licite, ba chiar pozitive. Mai grav apoi este să notăm cum valori ca: fidelitatea, castitatea, rugăciunea, umilința sunt respinse sau uitate, considerate relicve ale trecutului. Multe pagini ale celor mai răspândite ziare sunt pline de pornografie, iar publicitatea se folosește de trupul femeii chiar și pentru a vinde mai multă brânză sau șuncă.

O altă dificultate pentru credința creștină, de această dată strict pentru ambientul nostru din România, este creată de emigrarea multor credincioși de-ai noștri în țări cu o veche tradiție creștină, dar care în acești ultimi ani suferă de o amnezie și de o carență destul de gravă în transmiterea credinței. Dar pentru că acest argument ar merita un simpozion aparte, mă opresc aici, limitându-mă numai să-l semnez.

Problema este gravă: se creează o cultură vătămătoare pentru credință și pentru viața morală, mai ales printre tineri.

Acum vrem să încercăm să răspundem unui interogativ, vechi, dar întotdeauna nou, astăzi foarte urgent pentru trezirea conștiințelor din letargie: de ce nu se mai crede? De ce, după educația religioasă avută în copilărie, ne găsim pe căi atee, agnostice și indiferente? Chestiunea este complexă; ea implică psihologia, pedagogia, etica, dogmatica, sociologia. Pentru un răspuns la aceste interogații, îi dăm cuvântul acum lui Feodor Dostoievsky, cunoscutul scriitor rus de faimă mondială, care, consider, nu mai are nevoie de alte prezentări.

*

* *

În ultimii ani ai vieții, Dostoievsky devenise un fel de *stareț*, consilier spiritual, mai ales al tinerilor; „ghidul spiritual al poporului rus” îl numea Berdjaev. Lumea, și mai ales tinerii, i se adresa pentru a primi mângâiere, sfaturi, explicații. Cu un an înaintea morții (1881), primea o scrisoare de la o tânără studentă. Tânăra îi mărturisea propria suferință pentru că și-a pierdut credința. În data 15 ianuarie 1880, scriitorul răspundea:

„[...] Cât privește scrisoarea dumneavoastră, ce aș putea să vă răspund? Acestor întrebări nu li se poate răspunde printr-o scrisoare [...]. Dacă vreți, treceți pe la mine și, chiar dacă de obicei am puțin timp, între patru ochi se vede și se spune mult mai mult decât într-o scrisoare, în care tonul este abstract. Scrisoarea dumneavoastră este caldă, cordială și sinceră. Dumneavoastră suferiți cu adevărat și nu puteți să nu suferiți; de ce vă chinuiți atât? Și alții și-au pierdut credința, dar s-au mântuit. Îmi scrieți că au distrus în dumneavoastră credința

în Cristos. Dar cum de nu v-ați pus, înainte de toate, întrebarea: cine sunt cei care îl neagă pe Cristos ca Mântuitor? Eu nu întreb dacă sunt buni sau răi, ci dacă-l cunosc pe Cristos în substanța lui. Credeți-mă, nu-l cunosc, pentru că, după ce l-ar fi cunoscut, chiar și numai în parte, nu se poate să nu se vadă că este ceva excepțional, și nu o ființă comună/obișnuită, asemănătoare cu toți oamenii buni sau răi. În al doilea rând, toți aceia sunt așa de slabi pentru că nu au nici măcar o minimă pregătire științifică pentru a cunoaște ceea ce neagă. Aceștia neagă cu mintea. Dar este pură mintea lor și este senină inima lor?

Repet, eu nu spun că sunt oameni răi, dar sunt contagiați de acel element morbid general care se află în toți rușii din *inteligentia*, de felul lejer de a trata argumentele, de o prezumție atât de excepțională, la care nici măcar marile minți europene nu ar fi visat, în sfârșit, de fenomenala ignoranță a ceea ce judecă.

Ar fi de ajuns aceste considerații, cred, pentru a vă opri în negarea dumneavoastră, sau cel puțin pentru a vă face să reflectați, să vă îndoiiți. Eu cunosc numeroși negatori care, la sfârșit, au trecut cu toată ființa lor la Cristos. Dar aceștia aveau sete sinceră după adevăr; și cel care caută nu poate să nu găsească. Vă mulțumesc mult pentru caldtele dumneavoastră cuvinte adresate mie și despre mine. Vă strâng mâna și, dacă veți vrea, la revedere. Al Dumneavoastră, F. Dostoievsky”³.

*

* *

Această scrisoare merită o reflecție atentă, pentru că este foarte actuală, punctuală și clară, în particular pentru creștinismul nostru din România și în general pentru cel din Europa.

Înainte de toate, o premisă: nu suntem credincioși pentru că suntem buni, sau atei, sau răi. Credința și necredința au alte rădăcini, chiar dacă bunătatea sau răutatea sunt elemente ce determină sufletul să accepte sau să respingă credința.

După Dostoievsky, prima cauză a necredinței este ignoranța privitoare la „substanța” lui Cristos. Cristos nu este cunoscut în „substanța lui, adică în profunzimea lui, în misterul personalității lui unice și transcendente, ca fiind cel care a rostit «cuvinte veșnice», care este mântuirea omului (pentru că omul nu este în stare să se mântuiască, ci este mântuit de revelație și apoi de Cristos, adică de intervenția directă a lui Dumnezeu în viața lui), ca fiind cel care «poartă în sine și în Cuvântul lui idealul frumuseții», «omul fără măsură, fără limite bun». Cu alte cuvinte, ca fiind cel în care se manifestă plinătatea umanității și a divinității”.

³ F. DOSTOIEVSKY, *Epistolario*, ed. E. Lo Gatto, II, ESI, Napoli 1950, 543 ș.u.

Astfel îl cunoscuse Dostoievsky pe Cristos, după ani de suferință interioară. „Nu asemenea unui copil cred eu în Cristos și îl profesez, ci osana mea a trecut prin marele cuptor al îndoielilor”⁴. „Marele cuptor al îndoielilor” se referă mai înainte la tentația atee, apoi la cea iluministă, care vede în Cristos „omul divin”, adică omul în care se manifestă maximumul de înțelepciune și de moralitate, dar nu Dumnezeu întrupat. Studiul Părinților Bisericii iluminase căutarea interioară a scriitorului și îl ajutase să ajungă la credința Bisericii, singura capabilă să mântuiască. „Mulți cred că este suficient să creadă în morala lui Cristos pentru a fi creștini. Nu morala lui Cristos, nici învățătura lui Cristos nu vor fi cele care vor salva lumea, ci credința în acestea, faptul că Isus Cristos s-a întrupat”⁵.

A doua cauză a necredinței – tot după Dostoievsky – este superficialitatea. Este un apendice al ignoranței, se hrănește cu diletantism cultural, se ornează cu beteli ciudate, deseori este umflată și cărcotașă. Ultima cauză este impuritatea minții și a inimii (Este pură mintea și este senină inima lor?). Scriitorul face aluzie la prejudecățile intelectuale, la prezumția de a ști și de a defini totul, la lipsa luminii interioare, cauzată de păcatul care împiedică să se vadă și să se înțeleagă.

*

* *

Analiza făcută de Dostoievsky este substanțial exactă. Pentru a o înțelege mai bine, precizăm câteva adevăruri teologice. Credința nu este opera inteligenței și a voinței omului, ci darul lui Dumnezeu, un har a cărui origine și al cărui motiv se găsesc numai în iubirea lui Dumnezeu și în voința lui de a mântui oamenii. A spune acest lucru nu înseamnă a afirma că omul nu poate și nu trebuie să facă nimic pentru a ajunge la credință și a persevera în ea. Primatul harului în credință nu distruge libertatea omului: el poate să consimtă și să coopereze cu harul credinței, dar poate și să refuze să-și dea asentimentul și cooperarea și să rămână, astfel, în necredință. Acceptarea credinței depinde întotdeauna de libertatea umană.

Două sunt principalele elemente care împiedică dezvoltarea și viața credinței: întunericul minții și îngreunarea inimii. În privința primului element, este oportun să amintim învățătura Sf. Augustin. Credința – amintește Sfântul – precedă rațiunea. Deci *crede ut intelligas*⁶, adică pentru a înțelege trebuie să crezi, pentru că inteligența este premiul credinței; dar

⁴ L. DAL SANTO, ed., *Dostoievsky inedito. Quaderni e taccuini, 1860-1881*, Vallecchi, Firenze 1980, 424.

⁵ *Taccuini per i demoni*, Sansoni, Firenze 1958, 1027.

⁶ AUGUSTIN DE HIPONA, *Sermo 43*, 6: PL 38, 257.

este adevărat și contrariul: *intellige ut credas*⁷, pentru că este rațiunea cea care demonstrează „cui trebuie să se creadă”⁸. Mai mult, „a crede nu este altceva decât un gând însoțit de asentiment. Nu oricine gândește crede [...], dar oricine crede gândește; și gândește crezând și crede gândind”⁹.

Intellige ut credas augustinian se poate parafraza astfel: forțează-te, cu ajutorul studiului aprofundat, să descoperi valoarea și puterea motivelor de credibilitate, să înțelegi din interior creștinismul tău, să observi lumina pe care acesta o proiectează asupra existenței noastre, să-i percepi profunzimea frumuseței, pentru ca actul tău de credință să fie mai deplin, mai personal și mai matur; să fie mai puțin dependent de condiționările sociologice și psihologice externe și mai mult „al tău”; să fie mai bucuros, mai iradiant asupra celor care te întâlnesc.

Acum este necesar să recunoaștem că mulți dintre contemporanii noștri, din punct de vedere spiritual și intelectual adulți, pe teren religios au rămas la un nivel elementar. Mai rău, și-au „creat” o credință proprie, apelând la izvoare contaminate, superficiale, foarte bine îngropate, pentru a ascunde inconsistența ei. În acest sens, apar continuu „cărți”, „romane”¹⁰, „descoperiri”¹¹ prezentate pe posturi de televiziune ca Discovery și cântăreți care se folosesc de simboluri creștine pentru a provoca și a-și crește audiența, ca, de exemplu, Madonna care s-a arătat crucificată, sau Lady Gaga care poartă crucea în părțile joase ale corpului.

Ne întrebăm: ce poate găsi un cititor obișnuit în lectura sau vizionarea acestor cărți și emisiuni? Dacă are o credință robustă, va încerca o tristețe profundă față de superficialitatea și banalitatea cu care se tratează argumente atât de grave și atât de delicate; dacă nu are credință, sau are puțină, va sfârși prin a se complăce și mai mult în letargia agnostică.

Nu rareori ignoranța religioasă determină omul să-și construiască un dumnezeu după propria imagine și asemănare, și aceasta este, cred, forma cea mai răspândită în zilele noastre. Atunci când această construcție este ornată de artă, rezultă statui de idoli înaintea cărora se prosternază auctori și admiratori. Apropo de dumnezeul lui Sartre, Julien Green scria în jurnalul său, în ziua de 20 ianuarie 1951:

Muștele a lui Sartre, operă superbă și plină de forță, nu lipsită de frumusețe. Discursul Electrei în fața statuii lui Zeus. [...] Aici autorul se dezlănțuie în ateismul său și cred că va tulbura mulți spectatori. Dar dumnezeul pe care

⁷ AUGUSTIN DE HIPONA, *Sermo 43*, 7, 258: PL 38, 257..

⁸ AUGUSTIN DE HIPONA, *De vera religione*, 24: PL 34-35, 141.

⁹ AUGUSTIN DE HIPONA, *De praedestinatione sanctorum*, 2, 5: PL 44, 962ș.u.

¹⁰ Vezi, de exemplu, JOSÉ SARAGAMA, *Evangelhia după Isus Cristos*, Polirom, București 2012.

¹¹ Vezi, de exemplu, descoperirea rămășițelor pământești ale lui Isus Cristos etc.

Sartre ni-l prezintă este atât de mediocru și limitat, încât nu este dificil să înțelegem ateismul autorului față de un asemenea dumnezeu. Dacă Dumnezeu ar fi dumnezeul lui Sartre, eu aș fi ateu de douăzeci de ori în loc de una, aș fi ateu de acel dumnezeu, și încă unul fanatic. Dar, așa cum se întâmplă, există întotdeauna o eroare de persoană.

*

* *

Celălalt element negativ pentru credință este îngreunarea inimii, adică imoralitatea în sensul cel mai vast. A crede nu înseamnă, în primul rând, a adera la un complex de adevăruri, ci a adera la Isus Cristos, a fonda pe el viața noastră. Cu alte cuvinte, „înseamnă a-l privi pe Cristos față în față, a așeza persoana noastră în raport cu viața lui, a ne pune sub privirea lui, a primi de la el adevărul nostru, a învăța de la el cine suntem și cine trebuie să fim. Înseamnă a accepta cu inteligența noastră că în el ne este dată puterea de a deveni ceea ce el este și a adera la această putere cu întreaga noastră inimă și cu toată voința noastră”¹².

În consecință, credința este un raport interpersonal între Cristos și om: raport liber, plin de iubire, încrezător. Atunci când omul în mod liber comite păcatul, rupe acest raport, pentru că îl refuză pe Cristos. Se verifică aici ceea ce spune Sf. Augustin: păcatul „tulbură, închide și orbește ochiul inimii cu care se vede Dumnezeu”. Așa cum ochiul exterior, dacă este bolnav, fuge de lumina pentru care este făcut, „la fel și ochiul inimii, tulburat și rănit, se depărtează de lumina dreptății, nu îndrăznește să o contemple, nu este capabil să facă acest pas”. De aceea, „sarcina noastră în această viață constă în a păstra sănătos ochiul inimii pentru a-l putea vedea pe Dumnezeu. Cu acest scop se celebrează sfintele mistere și se ascultă Cuvântul lui Dumnezeu”. Acum, „ce anume tulbură ochiul inimii? Cupiditatea, avariția, fărădelegea, concupiscenta: toate acestea tulbură, închid, orbesc ochiul inimii”¹³.

Din aceste considerații este ușor să deducem că într-o societate ca a noastră, impregnată de erotism, permisivă și libertină, lacomă de avere și de putere, pentru credință nu mai este loc, pentru că ea înflorește pe terenul umilinței minții și pe deschiderea sufletului față de har. Dostoievsky nu era cu siguranță un sfânt, dar era conștient că păcătuiește și, în consecință, că are nevoie de iertare, și se ruga, frecventa biserica. Astăzi, în schimb, se exaltă transgresiunea, se neagă păcatul, se uită rugăciunea. Pentru

¹² J. MOINGT, „Conoscere il Padre nel Figlio”, în *La fede in Gesù Cristo*, Ave, Roma 1968, 91.

¹³ AUGUSTIN DE HIPONA, *Sermo* 88, 5 și 6: PL 38, 542.

a lansa o carte sau un spectacol, termenul cel mai eficace este transgresiv, adică – în cuvinte simple – este împotriva oricărei legi civile și morale, blasfemic, impudic. Păcatul? Dar nu este un reziduu al tradiției iudaico-creștine, de acum depășit? Și rugăciunea nu este alienare și drog? Exact acest lucru este ilustrat de Peter Weiss în drama *Persecuția și asasinarea lui Jean Paul Marat*: că rugăciunea stinge indignarea împotriva nedreptății și contribuie la afirmarea opresiunii. Fără a incomoda eroul sartrian din opera *Muștele*, care afirma: „Fiecare om trebuie să-și găsească drumul”, deoarece „nu mai există nici bine, nici rău și nu mai există nimeni care să-mi poruncească”, să ne gândim la actualul libertinism radical care condamnă ca *tabu* normele morale sexuale și exaltă totala libertate în acest câmp, ca o eliberare și o maturizare umană.

În acest sens, Dostoievsky scria:

„Fără Dumnezeu, conștiința este înfricoșătoare, poate să se rătăcească până la a comite faptele cele mai imorale”¹⁴; și iarăși, „În Occident l-au pierdut pe Cristos [...] și din acest motiv Occidentul cade, exclusiv din acest motiv”¹⁵.

*

* *

De ce nu se mai crede? L-am ascultat pe Dostoievsky punctând câteva idei de-ale sale. Nu am vrea însă ca discursul nostru să pară pesimist și generalizant. Dacă este adevărat că astăzi ateismul și descreștinizarea se prezintă ca fenomene masive și arogante, este și adevărat că sentimentul religios și nostalgia după Evanghelie revin să atingă inimile, nu rareori cu rezultate promițătoare. Nu ar putea fi altfel: ateismul este antiuman. Dumnezeu ne este necesar ca aerul. Nu putem trăi îndelung și cu demnitate fără El. Dostoievsky a înțeles acest lucru și s-a exprimat foarte frumos: „Toată legea existenței umane constă în aceasta: ca omul să se poată închina întotdeauna în fața Celui Infinit mai mare. Dacă oamenii ar fi privați de Cel Infinit mai mare, ei nu ar mai putea trăi și ar muri în disperare. Nemăsuratul și Infinitul este indispensabil omului, la fel ca și acea mică planetă pe care El locuiește”¹⁶.

A ne putea închina în fața lui Dumnezeu și a lui Cristos este nevoia cea mai profundă a existenței și norocul ei cel mai mare. Acesta este mesajul pe care Dostoievsky îl adresează omenirii de astăzi. La începutul secolului al XXI-lea, putem înțelege acest mesaj mai bine. De ce? Pentru că idolii – de piatră, de hârtie, de carne – în fața cărora timp de atâtea decenii ne-am

¹⁴ L. DAL SANTO, ed., *Dostoievsky inedito. Quaderni e taccuini, 1860-1881*, 408.

¹⁵ F. DOSTOIEVSKY, *Epistolario*, II, 310.

¹⁶ *Taccuini per i demoni*, 746.

închinat s-au năruit în mod mizerabil. Dacă încă sunt adorați, acest lucru se întâmplă din cauza orbirii, inerției și a lașității. Acestea ne-au lăsat pe drumuri care au dus numai spre disperare și neant. Dar din disperare și neant nu se poate trăi. Din nou, Dostoievsky este cel care ne atenționează: „Ori credința, ori să ardem”¹⁷. El a crezut, pentru a nu arde. Noi?

Noua evanghelizare, în care suntem implicați cu toții, este o angajare exaltantă și dificilă. Dificilă, pentru că bariera secularizării și a indiferențismului este masivă; exaltantă, pentru că astăzi „ispita după Dumnezeu”, adică nostalgia după adevăr și pace, este foarte mult vehiculată la nivel universal. Și aceasta este bogăția noastră.

¹⁷ *Taccuini per i demoni*, 1016.